

D'n Uytbeyndel

Nr. 114

Maart 2024

dúvelsnèëjgárre

èrdsgälle

gättesöpper

klójster

kólpipke

kroeselenbos

màrkörf

memtuig

mölk

nósterke

ófferwèng

pestówwer

plukkem

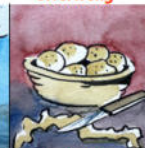
rääjnäästel

rèëjep

rómme

schelbójem

schóttelslèt

strónthómmel

trengéél

trèts

zèekwöorm

zójmånne

zwickhåwt

D'n Uytbeyndel

Nummer 114 - maart 2024

Dit tijdschrift is een uitgave van

Heemkundekring H.N. Ouwerling te Deurne

welke thans meer dan 530 leden telt.

Het lidmaatschap per 1 januari 2024:

- individueel lid € 20,- per jaar
- gezinslid (geen publicaties) € 5,- per jaar
- jeugdlid (tot 18 jaar) gratis

Individuele leden die in Deurne wonen, ontvangen *D'n Uytbeyndel* naar keuze digitaal of op papier. Leden die buiten Deurne wonen, hebben de volgende opties:

- kosteloze digitale versie van *D'n Uytbeyndel*, of kosteloze bezorging van een papieren versie op een postadres in Deurne
- *D'n Uytbeyndel* elders per post ontvangen kost € 20,- per jaar, te voldoen bij de betaling van de contributie.

Een bestaand abonnement op *D'n Uytbeyndel* zonder lidmaatschap te Deurne kost € 11,50 per jaar; een papieren versie per post kost € 20,- per jaar extra.

Lid worden van deze bloeiende vereniging? Neem contact op met het secretariaat: Heemkundekring H.N. Ouwerling, Stationsstraat 73, 5751 HC Deurne.
E-mail: info@heemkundekringdeurne.nl.

Oplage: 340 stuks op papier, 160 digitaal.

Redactie: Hans van den Broek, Rob van Leuven, Martien van Rijt en Marcel van der Voort.

Opmaak: Marcel van der Voort.

Vormgeving: Bart van Horik.

Druk: Quickprint Deurne.

© 2024. Niets in deze uitgave mag zonder nadrukkelijke toestemming van Heemkundekring H.N. Ouwerling worden gereproduceerd.

Omslag

Deurnes Leesplenske van Henri van den Berkmortel.

Duvels Neejarre

Inhoud

	Pagina
Hans van den Broek	Geachte lezers van <i>D'n Uytbeyndel</i> 2
Hans van den Broek	Het dialect 3
Piet Driessen	Een oude traditie in ere hersteld: bedevaart nur Ommel 19
Hans van Hoek	Vúrweèrk 21
Hans van den Broek & Hans van Hoek	Het tweedehansje: de mosterdpan 24
Henri van den Berkmortel	Delen uit het Deurnes Leesplenkske 26
	Deurnese spreuken 28

Geachte lezers van *D'n Uytbeyndel*

Hans van den Broek

■ Dit nummer zal voor één keer het onderwerp dialect voor het voetlicht brengen. Wie zich verdiept in de stand van zaken over dit onderwerp, zal er al snel achter komen dat velen in dit taalkundige drijfzand zijn vastgelopen. Het dialect is in feite een inktvis met vele tentakels. En als je denkt er één poot van te hebben vastgepakt, merk je al snel dat daar toch weer meer uitlopers aan vastzitten. Toch doen we een poging enkele trekjes en eigenaardigheden van het dialect uit de doeken te doen.

Een fraaie ruggesteun hierbij is een Deurnese variant van het vroegere Aap-Noot-Mies. Tot ons grote genoegen heeft onze artistieke duizendpoot, Henri van den Berkmortel, zo'n Deurnes *Leesplénkske* voor u gemaakt. Dat is één van de redenen dat we bij uitzondering deze *Uytbeyndel* in kleur afdrukken. Dan komen al die afbeeldingen keurig tot hun recht. U komt ze verspreid over dit nummer overal tegen.

En dan komt het ook nog mooi uit dat Hans van Hoek en Piet Driessen de moeite namen om elk een tekst in het Deurnes aan te leveren. En geheel in lijn met dit nummer blijkt Piet een (eigen?) variant van het Deurnes dialect te bezigen. Overigens is dit voorlopig de laatste keer dat we teksten in het dialect afdrukken. De meeste lezers vinden het namelijk lastig om te lezen.

En als aardigheidje uit de heemkamer: de mosterdpan. Tegenwoordig halen we ons potje mosterd uit de supermarkt. Maar vroeger maakte menig een het thuis zelf. Hans van Hoek legt uit waar Abraham vroeger de mosterd haalde. Lees hier hoe u het, ook nu nog, zelf zou kunnen bereiden.

In elk geval veel lees- en kijkplezier met dit nummer.

Het dialect

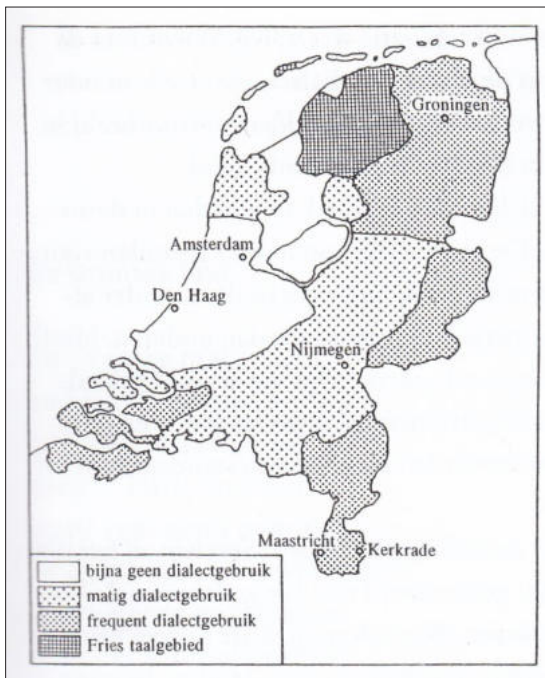
Hans van den Broek

■ Lieve mensen, ik heb me in een wespennest gestoken. Aanleiding waren de drie teksten in het dialect die we voor *D'n Uytbeyndel* aangeboden kregen. Inmiddels hebben we ze bijna alle drie gepubliceerd. Het bleek dat het dialect, voor mij althans, een moeilijk toegankelijk onderwerp was. Toch zal ik in dit artikel proberen de achtergronden nader te belichten.

Dialect schuift naar de rand van het land

De recent overleden oud-rector van het Peellandcollege, Theo Hoogbergen, zei tijdens een lezing in 1985, dat het dialect tegenwoordig iets is van de uithoeken van ons land. In Nederland zien we het dus nog in Friesland, Brabant en Limburg. Daar waar de invloed van Holland het meest op afstand wordt gevoeld duurt het het langst. Verder was, naar zijn mening,

de opkomst van de televisie, waarin alleen maar Nederlands wordt gesproken, één van de belangrijkste oorzaken van de afname van het spreken van dialect.

Afbeelding 1. Het dialectgebruik in Nederland.

Maar een Neerlandicus merkte hier recent nog over op dat in de streek waar het ABN verondersteld wordt dominant te zijn, dat daar het Hagenees, het Rotter- en Amsterdams, het Utrechts nog volop te beluisteren zijn. Bij een journaalonderwerp uit de provincie meent men

vaak een ondertiteling te moeten toevoegen als een Tukker of Drent aan het woord is. Die dan overigens meestal prima te verstaan is. Maar opvallenderwijs acht men dat niet nodig bij een rasechte Amsterdammer die voor ons volstrekt ónverstaanbaar is.

En ook met de kwaliteit van de uitspraak van de nieuwslezers, zoals 'Jella Vissa' (Jelle Visser) wordt een loopje genomen. Hij mag ongehinderd 'lopa', 'geva' en 'nema' zeggen en een r gebruiken die op 'erw' lijkt. Het lijkt er een beetje op of we terugkeren naar het oudste Nederlandse zinnetje: *Hebban olla vogala nestas hagunnan hinase hic anda thu, wat unbidan we nu?*

Hoogbergen ging ook in op de vraag of een dialect veel geschikter was dan het ABN voor het overbrengen van gevoelens. Dat was volgens hem niet zo. Hij merkte op dat, naarmate een taal een groter taalgebied omvatte, het aantal woorden waarmee je een gevoel kunt uitdrukken vele malen groter is dan in een dialect. Met een dialect word je vanaf je geboorte opgevoed. Vermoedelijk zijn de klank en intonatie van de tot een kind gesproken taal, hoe beperkt misschien in aantal woorden ook, wel van grote betekenis voor het uitdrukken van een gevoel. Tijdens die lezing merkte een toehoorder op dat op de kleuterschool in de Zeilberg het liefst een kleuterjuf werd aangesteld die de kinderen aansprak in het Deurnes.

Deurne, Liessel, Vlierden: één gemeente, toch andere praat. 1952

In *D'n Uytbeyndel* merkt Herman Cromptoets in 1985 over het dialect in Deurne, Liessel en Vlierden op dat die behoorlijke verschillen kunnen laten zien! Hij verwijst naar een onderzoek uit 1952 door een aantal dialectologen. Zij legden een aantal woorden en eigenschappen van het dialect in Deurne, Liessel en Vlierden vast. Wanneer men zinnen of woorden naast elkaar legt, vallen Cromptoets behoorlijke verschillen op in de uitspraak. Bijvoorbeeld:

'Beschimmeld brood' is in Deurne 'beschimmelt broowet', in Vlierden en Liessel 'verschimmelt braot'.

In het Deurnes heb ik iemand gezuje 'gezien' maar in het Liessels en Vlier-

Ertschalle.

Mederedactielid Marcel weet toevallig twee anekdotes over de werkwijze van die taalkundigen te melden. Professor dr. Anton Weijnen reed op zaterdagochtenden in alle vroegte vanuit Malden binnendoor naar Tilburg om daar aan de Leergangen colleges Nederlands te geven. Als hij onderweg een boer in de wei of op het erf zag, stopte hij. Die liet hij dan een plaatje van een boerenvoorwerp (bijvoorbeeld een putemmer) zien en vroeg hoe die boer dat uitsprak. Die uitspraak schreef hij, samen met de juiste plek, fonetisch op een blanco blaadje uit zijn rechterzak, dat beschreven verdween in zijn linker. De maandag daarop liet hij zijn secretaresse al die blaadjes verwerken in de kaarten van het *Woordenboek van de Brabantse dialecten*.

Een andere taalkundige en dialectkenner, professor dr. Piet Paardekooper, zat eens in de bus van Someren naar Deurne. Hij hoorde een oude vrouw, die in Asten ingestapt was, liefst zeventien verschillende e-klanken uitspreken!

dens heb ik iemand 'gezieë'.

'Wie heeft het gedaan', wordt in het Deurnes 'wie hèget chedao', in het Liessels 'wie hìget gedaaë' en in het Vlierdens 'wie hìget gedaoën'.

Een selectie van de woorden uit de enquête van 1952 die de verschillen tussen de drie woonkernen weergeven:

Aan mij denken: a mèèj dengke (Liessel); a meen dèngke (Vlierden); on maaj dèngke (Deurne)

Binden: bèèjne (Liessel, Vlierden) bajne (Deurne)

Bramen: brimbezieën (Liessel, Vlierden) brombizinge (Deurne)

Dood: do (Liessel, Vlierden) doeo (Deurne)

Eerst: irst (Vlierden) örst (Liessel) uuërst (Deurne)

Huis: huiws (Liessel, Vlierden) haojz (Deurne)

Klein: klèèn (Liessel) klien (Vlierden; ie is lang) klèèën (Deurne)

Koe: kow (Liessel) koej (Vlierden) koe (Deurne; de oe is lang)

Laat: laat (Liessel) laot (Vlierden) laoët (Deurne)

Naar buiten: nò buiwte (Liessel, Vlierden) na baojte (Deurne)

Pastoor: pestaor (Liessel) pestaoer (Vlierden) pestòwer (Deurne)

Zoeken: zuuke (Liessel, Vlierden; de uu is lang, zeuke (Deurne)

Sommige klanken blijven hardnekkig bestaan, andere veranderen in één

generatie. Er kunnen dus grote verschillen te vinden zijn bij de uitspraak van hetzelfde woord tussen opeenvolgende generaties. Dialect verandert steeds.

Peellands dialect

Het Peellands dialect heeft drie opvallende kenmerken:

- Een typisch verschijnsel is de klankverkorting vergeleken met het Nederlands: Hemel wordt himmel, hamer wordt hammer, kamer wordt kammer.
- Na een lange klinker valt de d of de t af: goed wordt goe, draad wordt drò, niet wordt nie en met wordt mi.
- In het Deurnes dialect wordt de uitgang -n van de stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden nooit uitgesproken:
 - 'ne glaozere kètser - een glazen knikker
 - 'n blèkke bus - een blikken bus
 - 'nen hówttere lippel - een houten lepel
 - 'n kóppere kraan - een koperen kraan
 - 'n lóje péép - een loden pijp
 - 'n zènke geut - een zinken goot

Gattesopper.

Over mannelijk en vrouwelijk

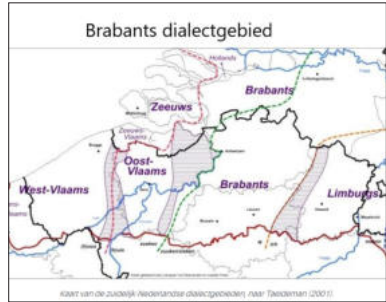
In het Brabants duiden we een mannelijk woord aan met ne of unne: (un) ne man, unne stoel. Een vrouwelijk woord met un: un vrouw, un taoffel. In het Peellands wordt bezit vaak met het mannelijke zijn aangegeven ook al gaat het over iets vrouwelijks: 'die vraow hi sen haar lòtte knippe' (Liessel en Vlierden) en 'die vraow hèn zen haor lòtte knippe' (Deurne).

In het alledaags taalgebruik wordt (bij een roddel) duidelijk gemaakt of het over mevrouw of meneer gaat door het gebruik van 'd'n dizze, d'n diene, de déés, de diej':

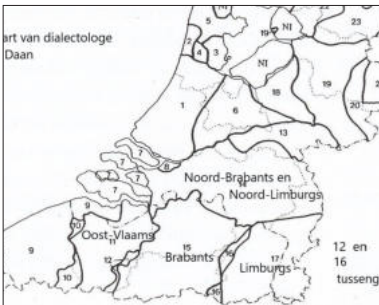
- bij een man heb je het over: d'n dizze, d'n diene
- Naar een vrouw verwijst je met: de déés, de diej

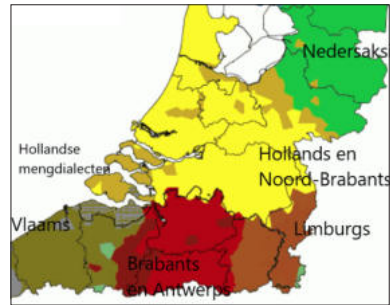
Afbeelding 2.

Afbeelding 3.

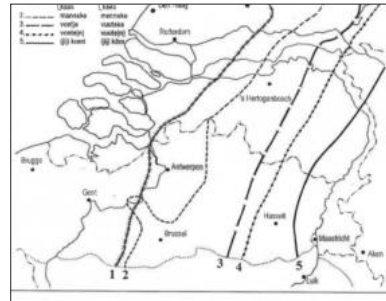
Afbeelding 4.

Afbeelding 5.

Afbeelding 6.

Afbeelding 7.

Een dialect vastleggen: wie zegt het en hoe

Het bleek in 1952 van belang te vermelden bij wie dit dialect was opgetekend en hoe die persoon dat uitsprak. In de gemeente Deurne sprak niet iedereen hetzelfde dialect! In één en dezelfde plaats menen verscheidene personen het enige echte plaatselijke dialect te spreken waarvan anderen zeggen dat er niets van klopt.

Het dialect verandert steeds

Het boek *Het verhaal van een taal* uit 1994 gaat over de ontwikkeling van de Nederlandse taal. Hierin zie je dat het Nederlands grofweg elke honderd jaar verandert. Daar zal ook het dialect niet aan ontkomen. Nagevoel elke onderzoeker van het dialect stelt inderdaad vast dat een dialect voortdurend verandert. Dat betreft uitspraak (klank, letters weglaten) en spelling.

Elke onderzoeker zijn eigen dialect

Verscheidene taalkundigen hebben zich gestort op het dialect. Als je iets

Afbeelding 8.

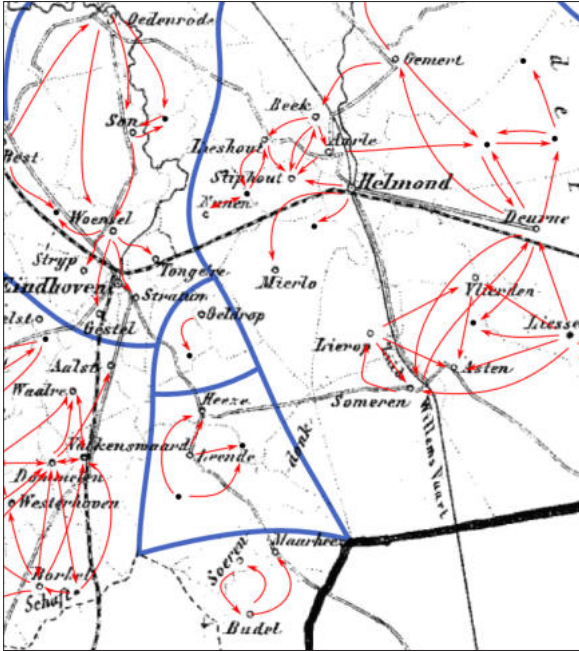

Afbeelding 9.

Afbeelding 10.

over het Deurnes dialect wil nazoeken, verzand je in talloze indelingen. Elke indeling wordt overigens keurig op een kaartje weergegeven. Op de kaart van de dialectindeling van Brabant in 2000 staat ons gebied te boek als 'het Peellands dialect'. Maar er blijken ook kaarten te zijn gemaakt op basis van andere kenmerken. Dat gaat dan over de uitspraak van klanken of letters, of het voorkomen van bepaalde woorden. En al die kaarten tonen een eigen verspreidingsgebied. Geniet mee van de verwarring (de afbeeldingen 2, 3, 4, 5,

Afbeelding 11. Een kaartje dat gebruik maakt van de zogenaemde pijltjesmethode.

6 en 7, de vele dialectindelingen).

En als je niet naar het dialect in een streek kijkt, kun je ook fraaie kaarten maken van één enkel woord. En elk woord blijkt een eigen verspreidingsgebied te kennen dat niet parallel hoeft te lopen aan het dialect. Zo geven de afbeeldingen 8, 9 en 10 de verspreiding van varianten te zien op enkele willekeurige woorden: kruiwagen, frites

en meikever

Dialect en verhuizen

Voor het behoud van een dialect is het vanzelfsprekend van belang dat de bevolking weinig verloop toont. Tot 1900 lijkt er sprake van geringe migratie te zijn geweest. Maar vanaf pakweg 1900, bij wijze van spreken beginnend met de komst van de fiets en de almaar toenemende economische activiteiten, verandert dat. In elke gemeente in Nederland is een grote of kleine mate van continue verlies van autochtonen naar elders en import van nieuwelingen te zien. Gemiddeld is vanaf 1945 zo'n 10-30% van de bewoners van een gemeente, op een willekeurig moment bekeken, niet ter plekke geboren. Er is dus steeds in- en uitstroom van personen uit andere gemeentes, die hun eigen stukjes dialect meebrengen.

Het merendeel van de verhuizers komt overigens uit de nabije omgeving. Het is dus duidelijk dat een dialect steeds verandert door verplaatsing

van de bevolking. En hier zien we tegelijkertijd een belangrijke reden dat het verloren gaat. Het wordt geleidelijk vervangen door het Algemeen Beschaafd Nederlands als de nieuwkomers het plaatselijk dialect niet kennen. Met pijltjes is te zien waar mensen heen verhuisden vanuit hun geboorteplaats en welk dialect ze dus meenamen naar hun nieuwe woonplaats. Duidelijk is dat velen in de nabije omgeving van hun geboorteplaats bleven.

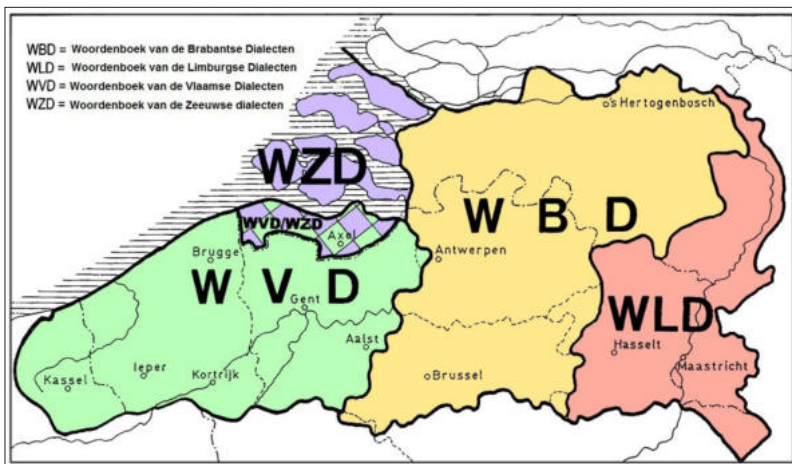
Veel woordenboeken

Het schrijven van een woordenboek is een on-dankbaar, een verdrietig werk'

Johan Hendrik van Dale, schrijver van de *Dikke van Dale*

Er bestaan honderden woordenboeken van het Nederlands. Ook het dialect ontkomt niet aan de belangstelling van schrijvers van woordenboeken. In bijna elke plaats heeft wel een uitgave van het plaatselijke dialect plaatsgevonden.

In onze eigen streek heeft Joep Coppens verscheidene artikelen geschreven over plaatselijke termen en benamingen van de houtbewerking (*D'n Uytbeyndel* 1984 t/m 1987). In 1986 organiseerde onze Heemkundevereniging een expositie over het smeden waarin veel smidstermen de revue

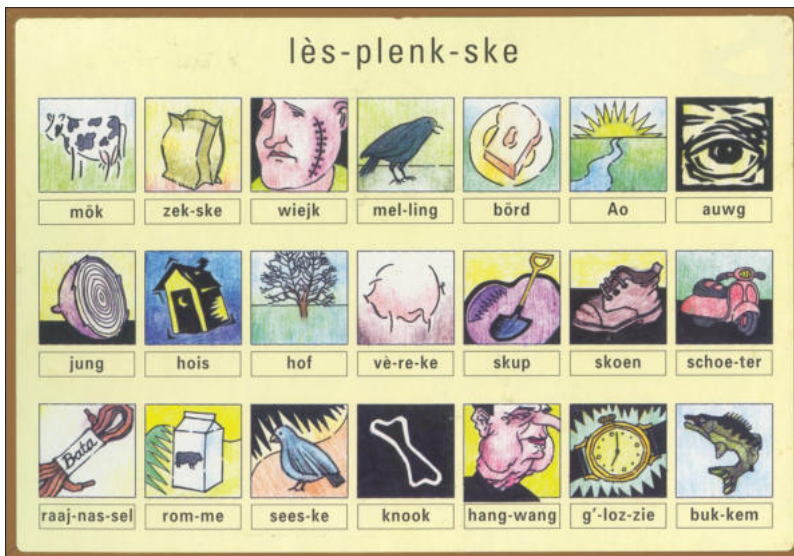

Afbeelding 12. Indeling van de Woordenboeken van Zuid-Nederlandse dialecten.

passeerden. Herman Cromptvoets richtte zich via het turfsteken ook deels op het Deurnese dialect. Hij publiceerde in 1981 zijn lijvige *Veenderijterminologie in Nederland en Nederlandstalig België*. Hans van Hoek bracht in 1996 zijn uitgebreide *Het Deurnes dialect* uit. André Vervuurt leverde zijn bijdrage over het Helenaveense dialect met zijn in 2001 verschenen *In... en uit de turf getrokken*. Harrie Martens gaf ruim aandacht aan het Liessels dialect in zijn boek *Van Leysel tot Liessel* (2007). Toch lijkt de inhoud van al die boeken sterk op elkaar.

Er vallen wel (geringe) verschillen in de schrijfwijze van een woord op. Maar het zijn steeds weer de uitspraak, de gebruikte klanken, het niet volledig uitspreken van een woord of letter die het plaatselijke karakter van een dialect lijken te bepalen.

Als je iets over dialect leest, struikel je over allerlei spellingregels en schrijfwijzen. Bijvoorbeeld: in het fraaie Deurnese woordenboek van Hans van Hoek is het dialectwoord voor aardbei: *èrdbézinge*. Maar het Brabants Woordenboek toont voor Deurne meer varianten in de spelling: *arbeijen*, *aartbeij*, *aardbezem*, *èrdbézing*, *arrebés* en *jarrebees*. Voor boekweit geeft Van Hoek *boegend* en *boekent*. Maar weer een ander woordenboek, het *Woordenboek Brabantse Dialecten*, voegt voor Deurne toe: *boekwat*,

Afbeelding 13. Helmonds leesplankje, 1998.

Afbeelding 14. Helmonds leesplankje, 2007.

Afbeelding 15. Helmonds Leesplankje, 2010.

Afbeelding 16. Helmonds klinkerplankje van Jos Leenen, 2023.
boekwa, boeggent en boekkent.

Iedere plaats zijn eigen leesplankje(s)

Naast de uitgave van dialectwoordenboekjes is er een flink aanbod van *leesplèñkskes*. In Helmond kon ik er sowieso vier traceren. Deze leesplankjes tonen duidelijk aan dat ook de plaatselijke taalgeleerden zo hun eigen idee hebben over hoe men hun taal beluistert. Bij vergelijking valt op dat verscheidene identieke onderwerpen uitgekozen zijn, maar dat de schrijfwijzen daarvan, op zijn zachtst gezegd, uiteenlopen.

Kijk naar de woorden bórd en bört, skoer en skûûn, knook en skènk, kuus en küs, vèereke en vééereke, g'-loz-zie en gelozzie. Over de woorden buk-kem, jung, sep en mel-ling is men het eens. Overigens gaat Jos Leenen ervan uit dat het Helmonds een unieke taal is waar vooral de zeventien klinkers het dialect bepalen.

Vreemde woorden in het dialect

Kijkend naar het dialect, valt op dat er in onze regio ook stukjes geschiedenis herkenbaar zijn in de opbouw van de woordenschat. Een perzik wordt

in het dialect in Zuid-Nederland vaak merketon genoemd. Weinigen zullen herkennen dat dit afkomstig is uit het Spaanse melocoton. Dat woord zou stammen uit de tijd van de Tachtigjarige Oorlog. Bij ruim veertig woorden is duidelijk te zien dat ze uit het Frans afkomstig zijn, ondanks dat ze in hun uitspraak in het dialect typisch Brabants lijken. Die herkomst kan alleen te danken zijn aan de Napoleontische bezetting van 1795-1813. Enkele voorbeelden:

àvveséére	avancer	vooruitgaan
àlteràzzie	alteration	verwarring (twist)
àpperènsie	affaire pressante	er is haast bij
beskúl	bascule	brugbalans, weegwerktuig zware lasten
bónnefójj	bonne foi	op goed geluk
opperaart	par hasard	denkelijk, waarschijnlijk
dómmenéére	dominer	te keer gaan
impesànt	en passant	tegelijktijd
klàssinéére	collationer	druk beraadslagen praten
kek	correct	zo is het
maórdié	merde	verdikkeme
sákkerdie	Sacre Dieu	heilige God, sakkerdju
pèrmetázzie	permettre	opschepperij, zich permitteren
ràwwàzzie	ravage	troep, rotzooi, verwoesting
pesjètje	pochette	lefdoekje, sierdoekje
siefezant	satisfaisant	hups voldoening gevend
sprès	expres	met opzet
temèèntje	ce matin	vanmorgen
traperen	attrapper	vangen betrappen

Soms is de geschiedenis van een woord makkelijk in de tijd te plaatsen. Het woord sigaar (het Spaanse girar betekent een tabaksblad in elkaar draaien) kan dankzij de vestiging van de

eerste sigarenfabriek in Eindhoven rond 1850 neergezet worden. In het dialect wordt het simpelweg 'segaar'. Opvallend is dan weer dat in Helenaveen de aanwezigheid van de grote groep turfstekers, de Poepen, uit Noord-Duitsland rond 1900 niet veel meer heeft opgeleverd dan de term 'Bovenlander'. Hun Duitse woorden zijn blijkbaar niet in het

Klojster.

Kolpijke.

plaatselijke dialect doorgedrongen. In Deurne is mogelijk van Duitse origine zil/zilke van Seil (kort stuk) dik touw

Ook is het opmerkelijk dat nieuwigheden van na 1900 amper in het dialect te vinden zijn, afgezien van een 'platte' uitspraak. Er is maar een klein lijstje van samen te stellen:

televisie: (tillevisie of keekkast), electriciteit (illektrisiteit of stroom), (zit) grasmaaier (zitmeiier), tractor (trekker), gloeilamp (peer of lémke), claxon (toeter of tuut), draaimolen (mallemeulen) drop (sep), onderwijzer (mister), stokbrood (stokmik), worstenbroodje (worstenmik), zekering in lichtkast (lééchtstòp), motorfiets (stóómfiets), transformatorkastje (stroomhuiske).

Taal kenmerkt de groep waartoe je wil behoren

Taalkundigen hebben vastgesteld dat het gebruik van een eigen taal kenmerkend is voor het afbakenen van een eigen groepje. Taal heeft een sociale functie. Dokters, rechters, verzekeraars, criminelen kunnen zich op die manier afzonderen van 'de anderen'. Tegenwoordig is straattaal nieuw in dit rijtje. Het kennen van de eigen groepswoorden bepaalt of je erbij hoort of niet. De 'eigen taal' bepaalt je identiteit. Zo kan het dialect nog wel eens ingezet worden om een ongewenste 'Hollander' die erbij wil horen en zich 'hoger dan de ander' opstelt, buiten te sluiten. Wie echt mee mag doen met een groep maakt dit niet mee. En misschien ligt daar wel nog een reden dat dialect verdwijnt: het groepsgevoel en de noodzaak je tegen een ander dorp of woonwijk af te zetten, neemt af. Want voor de persoonlijke contacten en groepsvorming in een wijk is het niet bevorderlijk als veel inwoners zich verplaatsen met een auto of elektrische fiets. Ze zwaaien naar elkaar en dat is het. In 1900 ging bijna iedereen te voet door het dorp. Nu komt men elkaar door de week niet meer op spreekafstand tegen.

Meer aandacht voor uitdrukkingen in het dialect

In het boek van Harrie Martens *Van Leysel tot Liessel* (2007) staan in het hoofdstuk Leyselse: sprèèkwoorde, öitspraoke en gezegdes een flink aantal fraaie uitdrukkingen die typisch Liessels lijken. Mogelijk is het spreken van dialect het best op te hangen aan dit soort kort en krachtige zinsnedes

Kroesselenbos.

wete neuzegatter - van kruien krijg je lange armen en grote neusgaten (hard werken).

In Deurne vinden we in Pater Munsters' schriftje:

Op e schukske lope - kalmpjes aan lopen.

Hans van Hoek vermeldt:

Háj is goe vàn aord, al hittie wèl es gekke streek - Hij heeft een goed karakter al heeft ie wel eens gekke streken.

Weeldege ròwke, dan moetege úrst oew bóks dééchtbeijne - wil je roken, dan moet je eerst je broekspijpen dichtbinden.

Die wò mèjer zijn àzzene rèèchte vèèrekesstárt - hij wou tot de notabelen behoren.

Raadgevingen bij verkering

Hans van Hoek heeft op mijn verzoek nog enkele teksten over verkering bij elkaar gezet:

- Ge moet kéeve, dès án 't rad gekrèèjd - je moet kijken, dan duw je tegen de spaken van het karrewiel; zeiden de ouders als ze graag zagen dat de verkering aanbleef.
- Ge moet ze d'n himmël in prijze! - als de ouwelui liever hadden dat het uit raakte.
- D'r kumt 'r inne de klink lééchte (deurklink) - over een jongen die de eerste keer bij het meisje thuis kwam.
- Háj vráájt mi Mietje's, mèr ze wit 't nog nie - een onbeantwoordde liefde of het meisje is er niet zeker van.

Afbeelding 17. Het buurtpraatje, August Allebé. Hier hebben we de tijd niet meer voor.

- Háj wèèjt ónder d'n dró dur - zoals een koe onder de prikdraad door gras eet; dwz hij gaat vreemd of vrijt met het buurmeisje.
- Háj vrééj án mi de dóchter van zinne buurman - hij kreeg verkering met zijn buurmeisje.
- Às 'n ááw schuuju brààndt, dan brààndt ze hárd- late liefde is zeer hartstochtelijk.
- Ók 'n ááw mónnika mákt wel meziek, às ge mèr kàànt speule - huwelijken op latere leeftijd waren zo gek nog niet.

Taal als middel om je te verschuilen

Opvallend is het gebruik van dialect bij het 'tonpraten'. Het lijkt erop dat de grappenmaker er zich op deze manier minder ongemakkelijk bij voelt als hij een schuine mop vertelt. Hij verstopt zich als het ware in een ander persoon. Hij is niet persoonlijk aanspreekbaar voor wat hij uitkraamt.

Dialect in emotionele situaties

Zodra er een ruzie uitbreekt, willen de strijdende partijen nog wel eens dialect gaan gebruiken. De vele varianten van krachttermen spreken wat dat betreft boekdelen: maórdié, sákkerdie, dedjuu, nòndedjuu, nòndedòmme, pòtverdèmmè, pòtverdimme, sákkerdjuu, verrèkt, k'rdjuu, gòdverdòmme, gòdsák kernòdedjuu. Maar ook in verdrietige situaties komt het dialect vaak bovendien.

Dialectgebruik loopt terug 2018-2020

Bij onderzoek blijkt het dialectgebruik snel terug te lopen. In Vlaanderen nam het van 66% in 2018 naar 52% in 2020 af. In Nederland van 46% naar 29%. Ook andere gegevens zijn niet gunstig:

- Hoeveel Nederlanders spreken thuis dialect? 10%
 - Hoe vaak spreekt men dialect met de kinderen? 6,5%
- (Meertens Instituut 2020)

Een belangrijke oorzaak van het teruglopen van het dialect lijkt dus te zijn dat dialectsprekende ouders hun kinderen geen dialect meer meegeven. Ouders vinden dat je met een dialect in onze maatschappij niet veel kunt bereiken en dat het Standaardnederlands belangrijker is. Het dialect wordt dus nog maar weinig doorgegeven.

Waarom het dialect verdwijnt

Alles overziend, lijkt het erop dat het gegeven dat ouders amper nog dialect met hun kinderen spreken een belangrijke reden is voor het verdwijnen van het dialect. Daarbij komt dat menigeen om economische of studieredenen definitief zijn geboortedorp verlaat. Nieuwkomers komen van steeds verder weg, in tegenstelling tot vroeger, en brengen geen regionaal dialect meer mee. Door de prominente plaats van televisie en social media wordt het dialect vanzelf verdrongen door het ABN en het Engels. In onze woonwijken zwaaien we naar elkaar, maar wordt door de week niet meer 'gebuurt'. Een dialect of streektaal van de ondergang redden is lastig. Als men zegt dat het Brabants dialect verdwijnt, mogen we ons troosten met de toevoeging dat de zachte g blijft. Een taalkundige verzuchtte over het verdwijnend dialect: 'Tegelijkertijd moeten we realistisch zijn. Of het tij nog gekeerd kan worden, is zeer de vraag.'

Martkorf.

EEN OUDE TRADITIE IN ERE HERSTELD: BEDEVAART NUR OMMEL

Pelgrim Piet Driessen

Afbeelding 1. Eeuwenoud prentje van Maria van Ommel.

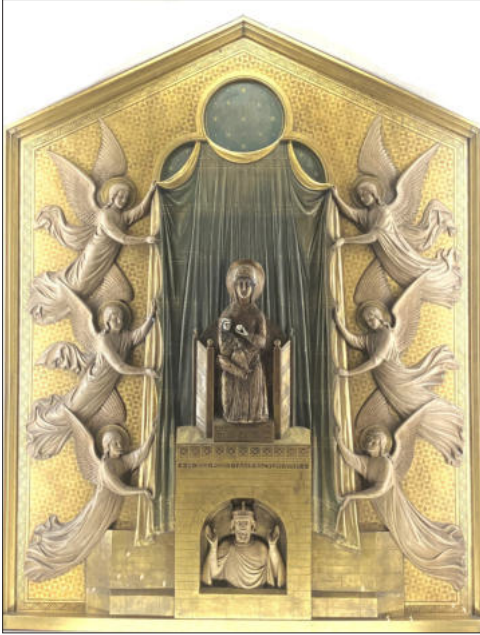
■ Zondag 7 mei 2023. Vlierden gi nur Maria hin in Ommel. Den uurste zondig in mei...

Deze keer eindelijk weer te voet, vanaf de kerk in Vlierden. Half 10 verzamelen vur en in de kerk. We bewonderen de nieuwe kaarsbak, in het Maria-lichtblauw. Zelfs de vier handvatten zijn opnieuw goud gespoeten. Ut mug wa kosten! De nieuwe kaars met opschrift en versiering vlamt nu al in die blauw laai. Efkes foto's maken, we kanne dur allemaol op mi tien man. Gin fanfare die meelupt in de maat van de muziek. Die

zien we ginds. Ginne pastoor mi misdienaars die veurop gi. Niggentig al. Ook ginds pas. Vier sjouwers, zes douwers, zo gaon we op pad.

Onderweges duiken we de berm in vur racefietsen en brommers. Gin serene rust, gin zengevuul mi al die auto's die verbij razen. Op den Ommelsen Bos sluit nog 'ne man of vier aan, bij de kerk ook enkelen. Krek vur elleven brengen we de kaars saom nur vurre, nur ut altaar. Fanfare en koortje mi solozangeres zitte klaor veur in de kerk. Ook twee pastoors.

We bidden wa, zingen een Marialied, luisteren nur alles. Hullemul goe zo! Mi de Communie zie ik hoe veul bekenden dur in de kerk zijn. Het is wir druk.

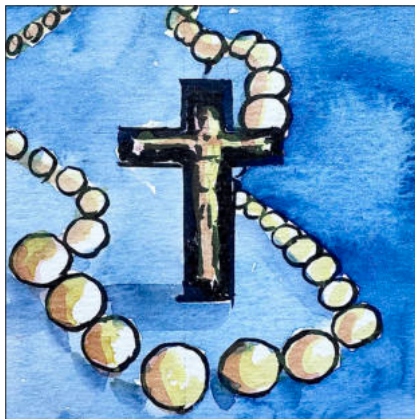

Afbeelding 2. Maria in Ommel anno 2024.

Allemaal wir nur huis ge-
komme, nur moeder Ma-
ria. Veul Vlierdensen en
aander ok. De mensen van
Ommel hebben alles wir
keurig vur mekaar, zelfs
een nieuw park.

Rozenkranse zijn te koup,
mer wij kieze vur koffie
mi vlaai bij Jantje in het
centrum. Gin snuupkes
of snoeppapier na afloop,
gin wandeling terug mi tien-
nen.

Het is anders als toen... het verleeje pruuve, herbeleven velt nog nie zo mee. Mer wel een goei initiatief da wir moet groeien en... ut is groeizaam weer...

Nosterke.

Vúrwèèrk

Hans van Hoek

■ 't Hil jaor háttie 'r vur gespaord
en elk kwártje bájin gegaord
um eindelek vúrwèèrk te kòwpe.
Háj ging 'r vur nór Bels.
't Moos gròwet zijn en zwaor.
Die rotjes en dúzendklappers vónd ie mèr niks,
dè was vur blaoge.
Knalle moos 't, hoe hárdere hoe liever.
Cobraas en kanonslèèg, zelfs 'n mortiejbóm was nie genóg.

De décibels mósse umhóg.
Háj stapte over óp illegaal vúrwèèrk,
nitraatbómme en zó.
Háj gaf 'r niks um de dierre óp stang te jaog.

De hèjl búrt krig gehoor-
schaode.

Háj stak 'r 'n pár áf, hil de
búrt stónd paf.

't Knalde nór zinne zin
nog nie hárd zat.

Toen bónd ie 'r dréj án
mekaore en verbónd die
dur,

úrst 'n mortiejbóm um 't
òjt te prebeere.

't Lóntje was wel wá án
de korte kant mèr alla,
De vlam erin en BAM !!

't Resultaat : èjen òwg 't
leecht 'r òjt, dréj vingers
eráf

*Afbeelding 1. Het afste-
ken van een vuurpijl in de
17e eeuw leek ook niet zo
veilig te gebeuren.*

Afbeelding 2. Ook vroeger was er al veel gevarieerd vuurwerk. Hier op de Theems in 1741.

en háj huijrde gin flap mir.
Mèr mi twèje vingers over zág ie mi z'n àànder òweg
nog net genóg um 't lónt án te stèèke van dè drietal
't Lukte, 'n enorme klap :
Hil de straot de ròjte d'r òjt,
hil de búrt óp stelte:
De kop 'ráf : mèr já, háj há genoote !!

Vertaling

Heel het jaar had hij ervoor gespaard
en elk kwartje bijeen gegaard
om eindelijk vuurwerk te kopen. Hij
ging ervoor naar België.
Het moest groot zijn en zwaar. Die

Raajnaastel.

Memtuig.

rotjes en zevenklappers vond hij maar niks,

Dat was voor kleine kinderen. Het moest knallen, hoe harder hoe liever.

Cobra's en kanonslagen, zelfs een mortierbom was niet genoeg.

De decibels moesten omhoog. Hij stapte over op illegaal vuurwerk, ni-traatbommen en zo.

Het raakte hem niet om de dieren aan het schrikken te maken.

De hele buurt kreeg gehoorschade. Hij stak er een paar af, heel de buurt stond perplex.

Het knalde naar zijn zin nog niet hard genoeg. Toen bond hij er drie aan elkaar en verbond die door, eerst een mortierbom om het uit te proberen.

Het lontje was wel wat aan de korte kant, maar alla : de vlam erin en BAM !!

Het resultaat : het licht uit zijn ene oog, drie vingers eraf en hij hoorde niets meer.

Maar met de twee vingers over zag hij met zijn andere oog nog net genoeg om het lont aan te steken van dat drietal. Het lukte, een enorme klap : in de hele straat lagen de ruiten eruit, heel de buurt op stelten : zijn hoofd eraf , maar ja, hij had genoten !!

Het tweedehansje: de mosterdpan

Hans van den Broek & Hans van Hoek

■ Van Henk Goossens kreeg onze heemkamer een grote holle metalen pan met een ‘mosterdbol’. De pan heeft een doorsnede van ongeveer veertig centimeter. Ze is afkomstig van de vroegere bakker Steijn, die rond 1850 gevestigd was op de huidige locatie Molenstraat 31.

In Deurne werd destijds mosterdzaad verbouwd. Wie mosterd wilde maken, kocht wat van dit zaad. Men strooide dit in de pan en met de zware gietijzeren mosterdbol werd het zaad vervolgens, de pan al ronddraaiend, geplet. Na het pletten deed men wat azijn erbij en je had

Molk.

mosterd. Dat werd vooral gebruikt om vlees op smaak te brengen. De familie Van Hoek had rond 1950 ook nog zo'n pan. Maar die is een prooi geworden van een gretige ijzerboer.

In sommige streken werden elke week grote hoeveelheden mosterd gemaakt, soms wel twee pond. Vooral als er nieuwe, gebakken, aardappelen op tafel kwamen. Een ander gerecht waar veel mosterd aan te pas kwam, was capucijners met spek.

Afbeelding 1. Mosterdpan met mosterdbol uit 1850.

Dat mosterd maken was vrouwenwerk voor huismoeders of oma's. Als ze een beetje handig waren, konden ze de ronde schaal op hun knieën in beweging brengen, terwijl ze onder-tussen aardappelen schilden. Het beste ging het pletten, als je de zaadjes een dag tevoren al in de azijn liet voorweken. Op Duitse sites kun je nu nog steeds een gietijzeren mosterdschaal met een kogel bestellen om zelf 'verse' mosterd te maken. Overigens is zo'n metalen pan wel een luxe product. In vroeger tijd blijkt men er meestal een stevige ronde houten schaal voor gebruikt te hebben.

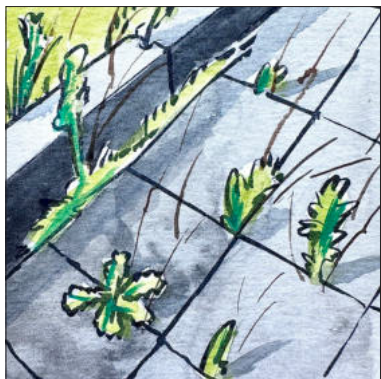
Afbeelding 2. Mosterdpan met mosterd-bol uit 1850.

Offerweng.

Pestowwer.

Plukkem.

Raajnaastel.

Rejep

Romme.

Schelbojum.

Zojmanne.

Stronthommel.

Trengel.

Trets.

Zeekwurm.

Zojmanne.

Zwikhawt.

Deurnese spreuken

'Het is een geluk dat patiënten dankbaar zijn vóór de behandeling begonnen is.'

Hendrik Wiegersma.

'Achter mijn kont vergaat de wereld.'

Dit was de lijfspreuk van moeder Sientje (van Gard Sientje), die, ondanks alle problemen vrolijk en zorgeloos door het leven ging.

Sientje van Dongen.

'Ga je mee naar Brouwhuis, zatte mensen kijken?'

Tussen Vlierden en Brouwhuis was rond 1960 eindelijk een mooie, gladde asfaltweg gelegd. De gebroeders Koolen rolschaatsten voortaan 's zondags van Vlierden naar Brouwhuis om bij het café naast de kerk 'zatte mensen' te gaan kijken.

Mart Koolen.

Plukkem.

Stationsstraat 73
5751 HC Deurne

E: info@heemkundekringdeurne.nl
www.heemkundekringdeurne.nl
www.deurnewiki.nl

